

Sven Lilja, *Befolkningar, städer och stater. Strukturella maktresurser i det skando-baltiska området cirka 1500–1820. En studie i historiska makroprocesser* (Studier i stads- och kommunhistoria, vol. 45), Stads- och kommunhistoriska institutet, Stockholm 2021, ss. 615, ISBN 978-91-88882-48-6.

„Kiedy my, należący do nordyckiego kręgu, czytamy światowe książki o europejskiej historii, jesteśmy czasem zaskoczeni jak nieznacząca jest w świecie nasza rola” (tłumaczenie sparafrazowane – W.K.). Tak zaczyna się omawiana praca. Każdy, kto zna choć trochę dorobek Svena Lilja, jego prace o urbanizacji, dziejach środowiska czy o przeszłości Sztokholmu, wie, że takie zastrzeżenia wynikają ze skromności, a pewnie i doży przekory. Szkoła, do jakiej należy Lilja, związany tak z Uniwersytetem Sztokholmskim, jak i z Wyższą Szkołą Södertörn, obejmuje znaczące postaci historiografii, by wspomnieć Jana Glete (1947–2009), którego prace o dziejach flot i potęg morskich w epoce nowożytnej są wzorem dla badań w tym obszarze.

Tytuł książki Svena Lilja w przekładzie na język polski brzmi: „Zaludnienia, miasta i państwa. Strukturalne zasoby władzy w obszarze skandynawsko-bałtyckim około 1500–1820. Studium z makroprocesów historycznych”. Należy stwierdzić, że brak streszczenia angielskiego mocno utrudni recepcję pracy. Mogła ona, i powinna, ukazać się w języku angielskim, z pożytkiem dla historyków różnych krajów.

Konceptem podstawowym, a zarazem nowym jest propozycja Svena Lilja podjęcia badań nad regionem skandynawsko-bałtyckim. Tworzą według niego ten region państwa istniejące nad Bałtykiem w dobie nowożytnej: Dania z Norwegią, Islandią i Szlezwikiem-Holsztynem, Szwecja z Finlandią, Polska z Litwą, Brandenburgia z Prusami, a wreszcie Rosja, z uwzględnieniem dawnych Inflant, czyli późniejszych prowincji Rosji. Jest to propozycja nowatorska, wprowadzająca możliwość niespotykanych ujęć, porównań, zestawień. Pośród wielu rozmaitych argumentów wzmacniających taką propozycję Lilja wskazuje na unie międzypaństwowe, częste w tym rejonie Europy, a zarazem trwałe i przez wieki dobrze służące różnym narodom. Przypominając znaczenie unii polsko-litewskiej, zbyt rzadko analizujemy ją w kontekście podobnych unii, zawieranych przez kraje sąsiednie. Lilja potrafi uchwycić wiele cech wspólnych „stworzonego” przez siebie regionu.

Jak zawsze w pracach historyków skandynawskich dużą część książki zajmują rozważania o pojęciach i metodzie badawczej. Takie podejście, wynikające z gruntownego przyswojenia założeń i zaleceń szkoły niemieckiej Reinharta Kosellecka, przyczynia się do jasnego i przejrzystego wykładu – czytelnik dokładnie rozumie, o czym autor pisze, jakie metody w pracy stosuje. Natomiast całkiem niezrozumiałym jest brak jakiegokolwiek zakończenia. Szkoda, gdyż rozmaite uwagi podsumowujące rozdziały rozproszone są po całej książce. Zamieszczono natomiast na końcu pracy aneksy, nazwane przez Svena Lilja dygresjami (szw. *exkurs*). Pierwszy dotyczy kwestii demograficznej normalności w okresie nowożytnym i w omawianym regionie, ze szczególnym uwzględnieniem następstw rosyjskiej „smuty”, wojny trzydziestoletniej, a w końcu

epoki napoleońskiej. Drugi aneks poświęcony został hierarchii miast, ich wielkości, wzrostowi, randze. Natomiast dodatek trzeci to rozważania o bazach danych zawierających informacje o terytoriach, ludności, urbanizacji oraz uwagi o rekonstrukcji danych.

Dla analizy zmian w państwach regionu skandynawsko-bałtyckiego Lilja wprowadza jako podstawowe pojęcie „zasoby władzy” (szw. *maktresurser*). Ponieważ w dotychczasowych badaniach zajmował się historią urbanizacji, właśnie rozwój miast jest w pracy najważniejszym narzędziem i wskazówką do śledzenia przemian w analizowanych państwach. Wiele z nich ukazuje zestawienia odnośnie do całego regionu. Pomocne w śledzeniu narracji są rozmaite i liczne diagramy, mapy, tabele ukazujące w przemiany terytoriów, liczby ludności, przyrost miast, ich zróżnicowanie, stosunek miast do wsi (ang. *urban/rural balance*) w różnych regionach i państwach, wspomniane zasoby władzy. Ukazują one zarówno cały region skandynawsko-bałtycki, jak i wybrane obszary.

Zasadnicze pytania, na jakie Lilja szuka w pracy odpowiedzi, brzmią: jakie były uwarunkowania ramowe dla państw regionu, zwłaszcza jeśli chodzi o wybór ich dróg i kierunków działania w odniesieniu do sąsiadów? Jak zmiany w zasobach władzy oddziaływały na pozycję danego państwa? Jak zmieniała się równowaga bezpieczeństwa regionu skandynawsko-bałtyckiego w związku z przemianami geopolitycznymi? Jak oddziaływały na region makrohistoryczne procesy zachodzące podówczas w Europie? Odpowiedzi są rzeczowe, i choć siłą rzeczy kierunek zmian jest przecież dawno opisany, jednak właśnie nowatorskie ujęcie i podsumowanie dla całego regionu oświetla te przemiany inaczej, ujęcie ponadnarodowe i ponadpaństwowe daje bardzo dobre efekty.

W tak szeroko zakrojonej pracy ważna jest umiejętność dobrania literatury przedmiotu. W pierwszym zeszycie „Kwartalnika Historycznego” roku 2021 redakcja zamieściła odpowiedzi kilkudziesięciu historyków polskich i zagranicznych na ankietę o dorobku ostatnich 30 lat. Wśród pytań było i to dotyczące syntez: czy są potrzebne? Jeśli chodzi o wykorzystanie dorobku historiografii, Sven Lilja pośrednio odpowiada na to pytanie. W obszernej bibliografii znajdujemy niewiele nazwisk historyków polskich lub zajmujących się Polską i Litwą w epoce nowożytnej. To Maria Bogucka, Robert I. Frost, Iwo Cyprian Pogonowski, Adam Zamoyski¹. Chciałoby się więcej, a stwierdzić trzeba, że prac rosyjskich czy ukraińskich historyków jest jeszcze mniej. Tak, syntezy są potrzebne i to bardzo, powinny być tłumaczone. Sven Lilja ma dobrą orientację w osiągnięciach historiografii odnośnie do dziejów Rzeczypospolitej polsko-litewskiej. Rzecz jasna, jego praca jest syntezą osiągnięć historyków wielu narodowości.

Publikacja jest bardzo interesująca, bogato udokumentowana, stawiane są w niej liczne pytania i równie wiele jest odpowiedzi. Wielką zaletą jest umiejętność porównywania i zestawiania różnych danych odnoszących się do regionu skandynawsko-bał-

¹ Robert I. FROST, *The Northern Wars: War, State and Society in Northeastern Europe, 1558–1721*, Harlow 2000; Iwo C. POGONOWSKI, *Poland: An Illustrated History*, New York 2000; Adam ZAMOYSKI, *Poland: A History*, London 2009. Autor recenzowanej pracy powołał się również na tekst referatu wygłoszonego przez Marię Bogucką w 1987 r. w ramach obrad Międzynarodowej Komisji Historii Miast.

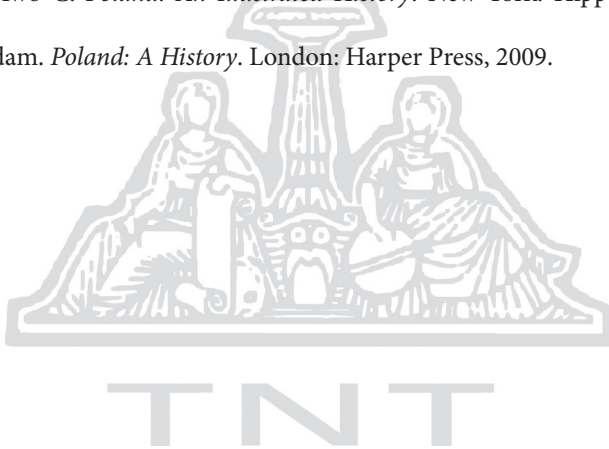
tyckiego. Z całą pewnością już sam pomysł takiego, nowego zdefiniowania tej części Europy zasługuje na uwagę.

Wojciech Krawczuk*

 <https://orcid.org/0000-0001-9191-9415>

BIBLIOGRAFIA

- Frost, Robert I. *The Northern Wars: War, State and Society in Northeastern Europe, 1558–1721*. Harlow: Longman, 2000.
- Lilja, Sven. *Befolkningar, städer och stater. Strukturella maktresurser i det skando-baltiska området cirka 1500–1820. En studie i historiska makroprocesser*. Stockholm: Stads- och kommunhistoriska institutet, 2021.
- Pogonowski, Iwo C. *Poland: An Illustrated History*. New York: Hippocrene Books, 2000.
- Zamoyski, Adam. *Poland: A History*. London: Harper Press, 2009.

* Instytut Historii, Uniwersytet Jagielloński w Krakowie

 wojciech.krawczuk@uj.edu.pl